

בשבוע שעבר עסקנו במצוות המילה, ובקשר שלה לאמונה בא-ל אחד ובחידוש העולם, השבוע ננסה להעמיק את עיונו במשמעותה של אותה אמונה בעולם מחודש.

הרמב"ם מזהה את הפצת האמונה בא-ל ובחידוש העולם שהחל בה אברהם, עם הפסוק המתאר את מעשיו בבאר שבע:

וַיִּטַע אֶשֶׁל בְּבֶאֱר שְׁבַע, וַיִּקְרָא שְׁם בְּשָׂם יִקְנֶה אֶל עוֹלָם -

דעותיהם של האנשים על אודות קדמות העולם או חידושו - לדעת כל המאמין שיש בנמצא אלוה, הן שלוש [כלומר, בדבר השאלה האם העולם נצחי ללא התחלה ('קדום'), או שנוצר לאחר שלא היה ('מחודש'), ישנן שלוש דעות]: הדעה הראשונה, והיא דעת כל המאמינים בתורת משה רבנו עליו השלום, היא שאת העולם כולו, דהיינו, כל נמצא זולת האל יתעלה, הביא האל יתעלה לידי מציאות לאחר הַהֶעָדָר הגמור והמוחלט, ושהאל יתעלה היה נמצא לבדו כשאין עמו דבר.. ולאחר-מכן הביא לידי מציאות את כל הנמצאים האלה כפי שהם, ברצונו ובחפצו... זאת היא אחת הדעות והיא ללא ספק עיקר (מעיקרי) תורת משה רבנו עליו השלום. והוא שני לעיקר הייחוד (של האל). אל יעלה בדעתך דבר אחר. ואברהם אבינו עליו השלום החל מפרסם דעה זאת אשר העיון הביאו אליה, ולכן קרא 'בשם ה' אל עולם'. הוא הביע דעה זאת במפורש באומרו: 'קנה שמים וארץ'.

וכן:

הוא קרא בשם ה' אל עולם קריאה המצרפת את מציאות האלוה ואת חידוש העולם על-ידי האלוה הזה.

כדי להבין מה כ"כ קריטי באמונה שהעולם מחודש ע"י הא-ל, ולא קדמון, עלינו להבין עם איזו אסכולה פילוסופית התמודד הרמב"ם:

הדעה השלישית היא דעתם של אריסטו וההולכים בעקבותיו ומפרשי ספריו. תמצית דעתו בעניין זה היא זאת: הוא טוען שהנמצא הזה כולו, כפי שהוא, היה מעולם ויהיה לעולם כך; ושהדבר הקבוע שאין ההתהוות והכליון חלים עליו, כלומר השמים, לא יפסיק להיות כך. הזמן והתנועה נצחיים מתמידים, לא מתהווים ולא כלים. הדבר המתהווה וכלה, והוא מה שמתחת לגלגל הירח [העולם שלנו], לא יפסיק להיות כך... סדר זה כולו, זה של מעלה וזה של מטה, לא יופר ולא יתבטל, לא יתחדש בו חדש שאינו בטבעו, ולא תופיע בו בשום אופן תופעה יוצאת מן הכלל... מכאן מתחייב שהנמצא הזה כולו, כפי שהוא עכשיו, כך היה מעולם וכך יהיה לנצח.

משמעותה האמיתית של תפיסה זו היא:

..אמונת הקדמות - באופן שרואה אותה אריסטו, שהיא על דרך החיוב ושום טבע אינו משתנה ודבר אינו יוצא מהרגלו - הורסת את התורה מעיקרה, ומכחישה בהכרח כל נס, ומבטלת כל מה שמבטיחה התורה או מאיימת בו.

כלומר, דעתו של אריסטו כי העולם קיים מאז ומתמיד במתכונתו הנוכחית בלא שינוי (על בסיס הנחות מורכבות שאין כאן המקום לפרטן), לא מתוך חידוש מרצון של הא-ל אלא בעל כרחו, מנתקת באופן מוחלט את הא-ל מהבריא, ושוללת כל אפשרות של השגחה והתערבות אלה-ית בעולם.

לעומת זאת:

דע שעם האמונה בחידוש העולם נעשים הנסים כולם אפשריים, ונעשית התורה אפשרית, ונופלת כל שאלה הנשאלת בעניין הזה, כגון שאומרים: למה נתן האל נבואה לפלוני ולא נתן נבואה לאלמוני? ..ולמה ציווה ציוויים אלה ואסר איסורים אלה? .. ומה היתה כוונת האל במתן-מצוות זה? ולמה לא שם בטבעו את הדברים האלה המצויים והאסורים, אם זאת היתה מטרתו? תשובת כל השאלות האלה היא שייאמר: "כך חפץ" או "כך הצריכה חוכמתו", כפי שהביא לידי מציאות את העולם בשעה שרצה, בצורה הזאת, ואין אנו יודעים את רצונו בכך או את בחינת החוכמה בייחוד צורתו וזמנו - כן אין אנו יודעים את רצונו או מדוע חיבה חוכמתו לייחד את כל מה ששאלו עליו לעיל.

לאמונה בעולם המחודש ע"י הבורא משמעויות מרחיקות לכת;

העובדה שהאל-ברא את העולם, מלמדת על רצון אלה-י אשר עומד בבסיסה של המציאות. כאשר יש רצון אלה-י המהווה את העולם, ממילא יש לעולם זה משמעות ותכלית מאת האלוה, אחרת הוא לא היה בורא אותו, וממילא מתקבל על הדעת שהקב"ה מתערב בנעשה בעולמו, ואף קושר קשר עם בראוי - **דע שעם האמונה בחידוש העולם נעשים הנסים כולם אפשריים, ונעשית התורה אפשרית..** שכן אם הוא רצה לברוא את העולם, מדוע לא ייתכן שהוא גם יתערב בנעשה בו? אמונה בחידוש העולם, מאפשרת שינוי והתפתחות במציאות. בשונה מעולמו הקפוא של אריסטו, עולם המזכיר תפיסות דטרמיניסטיות מזמננו, העולם שמציירת התורה הוא עולם אשר נברא ברצונו של האל, עולם שהטבע הנתון איננו חזות הכל, אלא הכל אפשרי בו, שכן הוא במהותו מחודש ומאפשר חידוש, ואין בו דבר נצחי וקבוע מטבעו. עולם עם מקור ותכלית.

בניגוד לאריסטו שסבר כי ישנו נתק מוחלט בין האל-לבריות, וממילא אין תורה ואין תפילה ואין כל משמעות לעבודת ה', הכריע אברהם אבינו כי הקב"ה חפץ בעולמו וקשור אליו, דבר שהתבטא בעצם בריאת העולם. לא רק שאין נתק בין הבורא לבריאה, אלא כל עניינה של הבריאה הוא יצירת הקשר וההתקרבות של הבריות אל בוראם. האמונה בחידוש העולם, פירושה אמונה שהאדם יכול להתקרב אל אלה-יו, אמונה שיש משמעות לפעולות האדם כמקשרות בינו ובין הבורא. אברהם אבינו שהפיץ את האמונה בחידוש העולם ובקשר של הבורא אליו, הצטווה בברית המילה שכל עניינה לקשר את האדם אל אלה-יו, כפי שהסברנו בשבוע שעבר - **וְאַתְּנָהּ בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ.**

ברור אם כן מדוע את ההשלכות של אמונה בעולם מחודש, מנקז הרמב"ם באופן טבעי לאפשרות של נתינת תורה אלה-ית לעם נבחר-

דע שעם האמונה בחידוש העולם נעשים הנסים כולם אפשריים, ונעשית התורה אפשרית, ונופלת כל שאלה הנשאלת בעניין הזה, כגון שאומרים: למה נתן האל נבואה לפלוני ולא נתן נבואה לאלמוני? ולמה שציוה האל בתורה זאת לאומה מסוימת ולא לאחרים?...

הדבר פשוט. אברהם אבינו, שגילה והפיץ את הקשר האפשרי שבין א-ל אחד מופשט ונבדל, ובין בריותיו, זכה באופן טבעי להבטחה מפי האל-שעל ידו תתפתח אומה שעניינה הוא - **אומה היודעת את האל ועובדת אותו, ע"י התורה ומצוותיה.**

האומה הישראלית נולדה דווקא מתוך הבטחה לאברהם אבינו, ולא מתוך מהלך טבעי גרידא, כדי לבטא שיש כאן פנייה ישירה וקשר של האינסופי עם האדם, שדווקא האל הוא זה שציווה בתורה זאת לאומה מסוימת ולא לאחרים, ולא איזו התפתחות אנושית טבעית המנותקת מהבורא.

אברהם אבינו, שהחזיר את האמונה באל אחד שהוא 'רלוונטי' ולא מנותק, זוכה להבטחה מהקב"ה בדבר קשר נצחי ומהותי בינו ובין צאצאיו -

הַקְּמַתִּי אֶת בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין זְרַעְךָ אַחֲרַיִךְ לְדֹרֹתֶם לְבְרִית עוֹלָם, לְהִיּוֹת לְךָ לְאֱלֹהִים וּלְזַרְעֶךָ אַחֲרַיִךְ. וְנִתְתִּי לְךָ וּלְזְרַעְךָ אַחֲרַיִךְ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיךָ אֶת כָּל אֶרֶץ כְּנָעַן לְאַחֲזֶתָ עוֹלָם וְהִיִּיתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים. -

..הברכות ההן אשר יועדו לאברהם, אשר מכללן שתהיה בבניו תורת אלה-ים ודת, כמו שיעד לו להיות בזרעו ואמר: 'והייתי להם לאלה-ים'..

כמה פשוט אם כן, טעמו של הרמב"ם למצוות מילה [אותו לא הבאנו בשבוע שעבר]:

יש במילה, לדעתי, עוד עניין אחר, חשוב מאוד, והוא שיהיה לכל בעלי דעה זאת - אני מתכוון למאמיני ייחוד השם - סימן אחד גופני משותף להם, לא יוכל מי שאינו מהם לטעון שהוא מהם בעוד הוא זר... את המעשה הזה לא יעשה אדם בעצמו או בילדו אלא מתוך אמונה אמיתית, מפני שאין זאת שריטה בשוק או כווייה בזרוע, אלא דבר שנחשב קשה מאוד מאוד. גם ידועה מידת האהבה ההדדית והעזרה ההדדית הקיימות בין עמים שלכולם סימן אחד, והוא בצורת ברית ואמנה. כך המילה הזאת היא הברית אשר כרת אברהם אבינו על האמונה בייחוד השם. כך כל הנימול נכנס בברית אברהם ומקבל על עצמו את בריתו להאמין ביחוד (ככתוב): '[והקמת את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריך לדורתם לברית עולם], להיות לך לאל-הים ולזרעך אחריך'. אף זה עניין חשוב כמו הראשון כטעם למילה, ואולי הוא יותר חשוב מן הראשון.

'כרטיס הכניסה' לאומה שעניינה הוא הקשר לקב"ה, הוא בברית המילה המקשרת. אברהם שקישר את העולם אל בוראו, זכה בברית ובאומה המבטאות קשר זה.

